

Sarısamam, Sadık, “Şebinkarahisar Mebusu Ali Süruri Bey’in Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/10, (Millî Mücadele’den Milli Egemenliğe Karadeniz Özel Sayısı), ss.169-189.
DOI: 10.31765/karen.820560

ŞEBİNKARAHİSAR MEBUSU ALİ SÜRURİ BEY’İN BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NDEKİ FAALİYETLERİ*

Sadık SARISAMAN**

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmektedir. / *This article does not require ethical committee permission and/or legal/special permission.*

** Prof. Dr.,
Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Afyonkarahisar/TÜRKİYE

✉ ssadik@aku.edu.tr

ORCID : 0000-0001-7317-195X

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Mücadele, Şebinkarahisar (Karahisar-1 Şarki)

Keywords: Turkish Grand National Assembly, National Struggle, Şebinkarahisar (Karahisar-1 Şarki)

Öz: Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi milli mücadeleyi, başarıyla yürüten ve yeni Türk devletini kuran bir meclistir. Bu güzide meclisin üyeleri hakkında yapılacak araştırmalar milli mücadelenin ve bu mücadelenin ruhunun daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. Bu sebeple Şebinkarahisar (Karahisar-1 şarki) mebusu Ali Süruri Bey araştırma konusu olarak seçilmiştir. Ali Süruri Bey Birinci Dönem TBMM'nin en aktif milletvekilleri arasındadır. Buna rağmen hakkında hiçbir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı belirtilen boşluğa bir nebze olsun doldurabilmektir. Çalışmada, öncelikle gizli ve açık zabıt cerideleriyle, TBMM arşivi belgelerinden yararlanılmıştır. İlaveten ilgili diğer bilgi ve belgeler de kullanılmıştır. Ali Süruri Bey 9 Mayıs 1920'de milletvekilliği görevine başlamıştır. Mecliste hukukçu kimliği ile sıklıkla söz almıştır. Usul meseleleri başta olmak üzere çok sayıda konuşma yapmıştır. Son derece titiz bir kişi olduğu için kanunlarda uygun kelimenin kullanılması için çaba sarf etmiştir. O, en çok önerge veren milletvekilleri arasındadır. Oylamalarda çok sayıda çekimser ve ret oyu da kullanmıştır. Aklına ve vicdanına yatmayan hiçbir konuda kabul oyu vermemiştir.

ACTIVITIES OF ALİ SÜRURİ BEY WHO WAS THE DEPUTY OF ŞEBİNKARAHİSAR AT THE FIRST TERM TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY

Abstract: The First Term Turkish Grand National Assembly is an assembly that carried out the national struggle successfully and established the new Turkish state. The researches that will be conducted on the members of this distinguished assembly will help better understand the national struggle and the spirit of this struggle. For this reason, Ali Süruri Bey who was the deputy of Şebinkarahisar was selected as the research. Ali Süruri Bey was

Geliş Tarihi / Received Date: 03.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.12.2020

one of the most active deputies of the First Term Turkish Grand National Assembly. However, no scientific study has been done about him. The aim of this study has been to fill this gap to some extent. Primarily, open and secret zabıt cerideleri and archive documents of the Turkish Grand National Assembly were benefited in the study. Also, other related data and documents were used. Ali Süruri Bey began working as a deputy on 9 May 1920. He often took the floor with his identity of jurist. He addressed several speeches particularly on general issues. As he was extremely meticulous, he made an effort for using the appropriate word in law. He was one of the deputies who made most motions. He also abstained from a vote and voted for rejection for several times. He never adopted on an issue that he found unreasonable and unconscionable.

Giriş

16 Mart 1920 günü İstanbul İngilizler tarafından işgal edildi. Aynı gün Meclisi Mebusan'ı basarak bazı milletvekillerini tutukladılar. Ertesi gün de milletvekili tutuklama faaliyetleri devam etti. Bu durum meclisin çalışma hürriyetini ortadan kaldırdı. Nihayet Meclisi Mebusan 18 Mart 1920 tarihinde toplantılarına süresiz olarak ara verme kararı aldı.¹ Bu karar Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisini toplama imkânı verdi. Mustafa Kemal 19 Mart tarihinde bir genelge yayınlayarak Ankara'da açılacak meclis için seçimler yapılmasını istedi. Bu meclise her sancaktan 5 mebus gönderilmesini talep etti.

Mustafa Kemal'in ikinci genelgesi ise 21 Nisan tarihlidir. Bu genelgede 23 Nisan 1920 Cuma günü meclisin açılışının yapılacağı duyurulmuştur. Açılış öncesinde Hacı Bayram Camii'nde cuma namazı kılınacağı, hatimler indirileceği, hatimin son kısmının namazı takiben tamamlanacağı, ardından sakalı şerif ve sancağı şerif alınarak dualarla meclise gelineceği, binaya girmeden önce kurbanlar kesileceği ve dualar edileceği belirtilmiştir.² Gerçekten de Mustafa

Kemal'in genelgesinde belirttiği gibi 23 Nisan günü dualarla ve kurbanlarla Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Öğleden sonra saat 13.45'de ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Meclisi açış konuşmasını en yaşlı üye olması dolayısıyla reisi sin sifasıyla Sinop milletvekili Şerif Bey yapmıştır.³

Milli Mücadeleyi başarıyla sürdüren, sonuçlandıran ve yeni Türk devletini kuran Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi son derece çetin ve zor şartlar içerisinde faaliyet göstermiştir. Besim Atalay "Ankara'da Bocaladığımız Günler" adlı makalesinde ilk meclisi şöyle tarif ediyordu:

"Yeryüzünde hiçbir meclis bizim gibi çalışmamıştır. Silahını omzuna vurup cepheye giden, yaralıları tedavi eden, Mehmetçiklere bomba hazırlayan arkadaşlar vardı. Mebuslar son derece basit bir hayat geçirirler, yarı aç, yarı tok geçinirlerdi. Ayrancı'da güç bela bulduğum bir evde otuyordum. Meclise gitmek için bir saatlik yolu çoğu kere yaya yürürdüm. Her gün zaten basit olan bir sofradan doymadan kalkarak."⁴

Bu güzide meclisin üyeleri hakkında yapılacak araştırmalar milli mücadeleyi ve milli mücadele ruhunu daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır. Bu mecliste Şebinkarahisar 5 milletvekili ile temsil olunmuştur. Bunlar Ali Süruri, Mehmet Vasfi, Memduh Necdet, Mesut Bey ve Mustafa Sırrı Bey'dir. Karahisar Şarki milletvekillerinin en aktifi Ali Süruri'dir. Bu makalede Ali Süruri'nin hayatı ve Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri değerlendirilecektir.

1. Biyografisi

Ali Süruri 1304 (1888)'de Şebinkarahisar'da doğdu.⁵ Kadızade Mustafa Asım Efendi'nin oğludur.⁶ Annesinin adı Emine'dir.⁷ İlk ve Orta öğrenimini Karahisar Şarki Rüştüyesi'nde 1318 (1902) senesinde tamamlamıştır. Kendi ifadesi ile "sınıfın birincisi olarak aliyyüla'la derecede

¹ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 4. Devre, C.1, 24. İçtima, 18 Mart 1920, s.497.

² Atatürk, 1997: 274-288.

³ TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, C.1, 1. İçtima, 23 Nisan 1920, s.2.

⁴ Atalay, 1962: s.33-34.

⁵ TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, No: 245.

⁶ Çoker, 1995: 581.

⁷ Cumhuriyet Arşivi 030.10.00.00.74.485.7.1,4.

şahadetname olarak” mezun olmuştur. O, tahsilinin bundan sonraki evrelerinin mektebe gitmeksizin kendisini geliştirmek şeklinde olduğunu belirtmiştir. “*Mektebi Ali mezunu değilim. Tabiri maruf ile alaylıyım*” demiştir. Ali Süruri rüştiyeyi bitirdikten sonra yaklaşık bir yıl kadar Karahisarı Şarki Şeriye Mahkemesi’nde stajyer olarak çalışmıştır. 1903 yılında bu mahkemenin ikinci katıplığına atanmıştır. 1904 yılı sonuna doğru da mahkemenin başkâtipliğine getirilmiştir. Yaklaşık yedi yıl bu görevini sürdürmüştür. 13 Şubat 1911 tarihinde Mesudiye Kazası Kadı Naıplığı görevine atanmıştır. Kadı naıplığının yanı sıra kazada Bidayet Mahkemesi Başkanlığını da yürütmüştür. 1913 yılı Mayıs ayına kadar Mesudiye’de bulunmuştur. Bilahare görevlerinden istifa ederek memleketine dönmüş ve dava vekilliği yapmaya başlamıştır. Dava vekilliği görevini milletvekili seçilene kadar sürdürmüştür.

Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimlerde Karahisarı Şarki’den milletvekili aday olmuştur. En yüksek oyu alarak Karahisarı Şarki milletvekili seçilmiştir.⁸ Milletvekili olarak Ankara’ya geliş tarihi 9 Mayıs 1920’dir. Ali Süruri Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde etkin bir vekillik yürütmüştür. Çok sayıda konuşma yapmış, Şeriye ve Evkaf, Adalet, İrşat, Kanunu Esasi, Memurini Muhakemat encümenlerinde çalışmıştır.⁹ Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi sona erdikten sonra İstanbul-Samsun-Giresun yoluyla Şebinkarahisara gitmiştir. 27 Nisan’da Gülcemal vapuru ile başlayan yolculuğu 4 Mayıs’ta Şebinkarahisar’a ulaşmasıyla sona ermiştir.¹⁰

Birkaç ay memleketinde kalan Ali Süruri, ikinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimde de aday olmuştur. Bu defa 267 ikinci seçmen oyuyla Karahisarı

Şarki’den milletvekili seçilmeyi başarmıştır.¹¹ 1 Kasım 1924’de Meclis Başkanlık Divanı için yapılan seçimde Başkanvekilliğine getirilmiştir. Meclis onu ertesi yıl bu göreve tekrar seçmiştir. Seçim bölgesinde tatilini geçirdiği sırada trafik kazasında hayatını kaybetmiştir.¹² O’nun ölümü basına da yansımıştır. 6 Ekim 1926 tarihli Yeşil Giresun gazetesinde Şebinkarahisar milletvekili Ali Süruri Bey’in trafik kazasında hayatını kaybettiği duyurulmuştur.¹³

Belgelerden anlaşıldığına göre kaza 30 Eylül tarihinde Alucra kazasından Şebinkarahisar’a otomobil yolculuğu sırasında gerçekleşmiştir. Vilayet merkezine 3 saat mesafede dolambaçlı bir yerde otomobil yoldan çıkmış ve kayalıktan düşerek parçalanmıştır. Otomobilin içinde bulunan Ali Süruri Bey, Amcaoğlusı, İlköğretim Müfettişi, Alucra Mal Müdürünün 12 yaşındaki oğlu ve şoför vefat etmiştir.¹⁴

Vefatını takiben Karahisarı Şarki milletvekili İsmail Bey ve arkadaşları ailesine ve çocuklarına vatan hizmeti tertibinden maaş bağlanması hususunda Meclis Genel kuruluna bir kanun teklifi vermişlerdir. 22 Şubat 1927 tarihli kanun teklifine göre hanımına 20, çocuklarına 15’er lira maaş ödenmesi istenmiştir. Bu maaşı hanımı ölünceye kadar, erkek çocukları eğitim öğretim faaliyetleri süresince, kız çocuğu ise evlenene kadar alacaktır.¹⁵ Söz konusu kanun teklifi 26 Şubat 1927 tarihinde meclis genel kurulunda görüşülmüş olup Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.¹⁶ Meclis Başkanlığı teklif metnini 27 Şubat tarihinde Başbakanlığa sevk etmiştir.¹⁷ Başbakanlık da gereğinin yapılması için 7 Mart 1927 tarihinde Maliye Bakanlığına yazmıştır.¹⁸

2. Milletvekili Seçilmesi

Ali Süruri Bey Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde Karahisarı

⁸ TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, No: 245.

⁹ Çoker, 1995: 581.

¹⁰ Tönük, 2013:74-75.

¹¹ TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, No: 245.

¹² Çoker, 1995: 581.

¹³ Yeşil Giresun, 6 Teşrinievvel / 7 Ekim 1926, No: 27:1.

¹⁴ Cumhuriyet Arşivi 030.10.00.00.74.485.7.1,2.

¹⁵ Cumhuriyet Arşivi, 030.10.00.3-15-14-4.

¹⁶ ZC, 2. Devre, 38. İçtima, 26 Şubat 1927, s.115-116.

¹⁷ Cumhuriyet Arşivi, 030.10.00.3-15-14-2

¹⁸ Cumhuriyet Arşivi, 030.10.00.3-15-14.1

Şarki livasından aday olmuştur. Mazbatasından anlaşıldığına göre livada seçim sonucunda en yüksek oyu o almıştır. 147 ikinci seçmen oyu ile Karahisarı Şarki milletvekili seçilmiştir.¹⁹ Milletvekili seçildiğini gösterir mazbatası 29 Mart 1336/1920 tarihlidir. Mazbataları Tetkik Encümeni bu mazbatayı incelediğinde bazı sıkıntılar görmüştür. Zira mazbatada Ankara'da toplanacak olan Fevkalade Yetkiyi Haiz Meclis'in padişahın daveti ile toplanan bir meclis olmadığı vurgulanmıştır. Bu sebeple milletvekillerinin Meclisi Mebusan'ın mebusları yetkisine sahip olamayacakları açıklaması yer almıştır. Seçilen milletvekillerinin padişaha sadık kalmak kaydıyla ancak devlet ve millet menfaatine olan müzakerelere katılabilecekleri hususunda şerh konulmuştur.

Mazbataları Tetkik Encümeni'ni bu mazbata üzerindeki incelemelerini 9 Mayıs 1920 tarihinde tamamlayarak Meclis genel kuruluna sunmuştur. Encümen mazbatasında Karahisarı Şarki livası kazalardan gelen evraklarda hiçbir kayıt ve şart mevcut olmadığı halde mutasarrıfın kendi başına mazbataları şartlı hale getirdiği belirtilmiştir. Mutasarrıfın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşkili amacını yanlış yorumladığı görüşüne yer verilmiştir. Bu livada seçimlerin usul ve talimatlara uygun gerçekleştirildiği hatırlatılarak mazbatanın şartsız kabulü önerilmiştir. Bilahare 11 Mayıs 1920 günü meclis genel kurulu Ali Süruri Bey'in mazbatasını "*bilakaydüşart*" ibaresi ile birlikte onaylamıştır.²⁰

Ali Süruri mazbatasının onaylanmasının ardından 10 Temmuz 1920 tarihinde milletvekili yemini etmiştir. Yemin metni şu şekildedir: "*Makamı hilafet ve saltanatın ve vatan ve milletin istihlâs ve istiklalinden başka bir gaye takib etmeyeceğime valahi.*"²¹

Ali Süruri Bey milletvekilliği süresince ihtiyaca binaen çeşitli tarihlerde izin de kullanmıştır. 17 Eylül 1920 günü seçim bölgesine gitmek üzere 4 ay izin almıştır. 19 Ekim 1920 tarihinde ise izini bir ay daha uzatılarak 5 aya çıkarılmıştır.²² Ancak O'nun meclise geri dönüşü 21 Nisan 1921 tarihinde mümkün olabilmiştir. İzinsiz olarak 52 gün memleketinde kalmıştır. Karahisarı Şarki Sıhhiye Müdürü'nden aldığı rapordan anlaşıldığına göre hastalığı nedeni ile memleketinde bulunması gerekmiştir. Meclis genel kurulu onun 52 günlük izin tecavüzünü 1921 yılının 3 aylık izninden kesilmesine karar vermiştir.²³ Süruri Bey 18 Ekim 1921 tarihinde de Şebinkarahisar'da yaşayan ailesini Ankara'ya getirmek üzere 40 gün izin almıştır.²⁴

Ali Süruri Bey'in meclisteki hangi grupta yer aldığı hususunda farklı değerlendirmeler mevcuttur. Tarık Zafer Tunaya'ya göre o hiçbir gruba bağlı değildir.²⁵ Ahmet Demirel ise Süruri Bey'i Birinci Grup'ta göstermiştir. Ancak, Birinci Gruba başlangıçta değil sonradan girenlerden olduğunu ifade etmiştir.²⁶ Buna rağmen O, Birinci Grup'un etkili elemanlarından. 10 Mayıs 1922 tarihli Birinci Grup toplantısında İkinci Reis Vekilliği için ona da oy verilmiştir. Birinci oylamada 26, ikinci oylamada 33 oy almıştır. 18 Temmuz 1922 tarihli grup toplantısında da kendisine reis vekilliği için 10, idare heyeti üyeliği için 48 oy verilmiştir. 13 Ağustos 1922 tarihinde grup toplantısında 40 oy ile başkanlığa seçilmiştir. O, 2. grubun Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi nedeni ile siyasi kazanç peşinde koştuklarını belirterek "*Zavallular hamiyeti kimseye vermemek, fakat, Ali Şükrü'nün faciayı hayatını kendi emellerine hadim bir sebep yerine koymak ve hayalat ile uğraşmakla fena bir mevkie düşüyorlar*" demiştir.²⁷

¹⁹ TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, No: 245.

²⁰ ZC, 1. Dönem, C. 1, 14. İçtima, 11 Mayıs 1920, 255.

²¹ ZC, 1. Devre, C. 2, 31. İçtima, 10 Temmuz 1920, 233, 235.

²² ZC, 1. Devre, C. 5, 86. İçtima, 19 Ekim 1920, s. 92.

²³ ZC, 1. Devre, C. 10, 37. İçtima, 28 Mayıs 1921, 336.

²⁴ ZC, 1. Devre, C. 13, 96. İçtima, 18 Ekim 1921, 185.

²⁵ Tunaya, 1952: 533-539.

²⁶ Demirel, 1995: 123,125.

²⁷ Tönük, 2013: 24,25, 29, 36,72.

3. Adliye Vekilliği ve İstiklal Mahkemesi Adaylıkları

Ali Süruri Bey'in adı Adliye Vekili adayları arasında geçmiştir. Süruri Bey anılarında Kütahya Mebusu Ragıp Bey'i kaynak göstererek Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini takdir ettiğini, fakat Avrupa ile barış ihtimali olmasından ve adli kapitülasyonların kaldırılması hedeflendiğinden dolayı aleyhte propaganda malzemesi yapılacağı endişesi ile adliyenin başında bir sarıklı istemediğini yazmıştır. O, adliyeden yetişmemiş olması nedeni ile ıslahat yapılırken şeri esaslardan ayrılamayacağı ihtimalinin de bakan yapılmasını engellediğini belirtmiştir.²⁸

Buna rağmen 15 Ağustos 1922 tarihli grup toplantısında Süruri Bey en çok oyu alarak Adliye Vekili adayı yapılmıştır. İkinci ve üçüncü sırada oy alanlar Abdülkadir Kemali ve Zekai Bey olmuştur.²⁹ Ertesi gün grup kararına rağmen Abdülkadir Kemali Bey de aday olmuştur. Meclis genel kurulunda yapılan ilk seçimde 162 milletvekili seçime iştirak etmiştir. Kayseri milletvekili Rıfat Bey 66, Ali Süruri 58, Abdülkadir Kemali Bey 17, Behçet Bey 10, Refik Şevket Bey 1, Osman Nuri Bey 1, Vehbi Bey 1 rey almışlardır.³⁰ Hiç bir aday salt çoğunluğu sağlayamayınca seçim tekrar edilmiştir. Bu defa seçime 165 milletvekili iştirak etmiştir. Bu seçimde 83 oy alan Rıfat Bey Adliye Vekili seçilmiştir. Ali Süruri 59, Abdülkadir Kemali Bey 11, Osman Nuri Bey, 2, Veli Bey 1 rey almışlardır.³¹

18 Ağustos tarihli grup toplantısında Abdülkadir Kemali Bey'in grup kararına muhalefetten dolayı ihracı gündeme gelmiştir. Ancak gruptan ihraç kararı çıkmamıştır. Ali Süruri'ye göre bu karar doğru değildir. Nizamname açık olmasına rağmen ihracına karar verilmemiştir. O, Abdülkadir

Kemali Bey'in seçimi tatil ettirerek büyük bir kötülük yaptığını da iddia etmiştir.³² Ali Süruri Bey'in adı İstiklal Mahkemesi seçimlerinde de gündeme gelmiştir. Kastamonu, Konya ve Samsun istiklâl mahkemeleri için yapılan seçimde 35 oy almış, mahkeme üyeliğine seçilememiştir.³³ Ankara İstiklal Mahkemesi başkanlığı için 12 Ağustos 1922 tarihli grup toplantısında ise Ali Süruri, Müfid Efendi ve İhsan Bey'in aday gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Ali Süruri Bey 15 Ağustos tarihli grup toplantısında söz alarak İstiklal Mahkemesi Başkanlığına aday gösterilmemesini rica etmiştir. O istemeyince adaylığı söz konusu olmamıştır.³⁴

4. Şubeler ve Encümenlerdeki Faaliyetleri

Ali Süruri Bey'in 1. ve 2. yıl mecliste hangi şubeye ayrıldığı hakkında bilgi yoktur. Ancak 3. yıl için 3. şubeye ayrılmıştır.³⁵ 29 Nisan 1922 tarihinde bu şubenin başkanlığına seçilmiştir.³⁶ Şube reisi sıfatıyla şube adına pek çok işlem yapmıştır.³⁷ Aynı zamanda bu şubenin katiplik görevini de yürütmüştür.³⁸ Süruri Bey 4. yıl için de 3. şubeye seçilmiş, bu şubede çalışmıştır.³⁹

Bunun yanında O, milletvekili süresince çok sayıda encümende görev almıştır. Birinci yıl Şeriyeye ve Evkaf Encümeni ile İrşat Encümeni'ne seçilmiştir.⁴⁰ İlaveten İrşat Encümeni'nin mazbata muharrirliğini yapmıştır.⁴¹ Aynı şekilde Şeriyeye ve Evkaf Encümeni'nin de mazbata muharrirliği görevini de yürütmüştür.⁴² Örneğin Antep mebusu Abdurrahman Lâmi Efendi'nin milletvekillerinden bir şûrayı evkaf teşkiline

²⁸ Tönük, 2013: 29.

²⁹ Tönük, 2013: 37.

³⁰ ZC, 1. Devre, C. 22, 85. İctima, 16 Ağustos 1922, 181.

³¹ ZC, 1. Devre, C. 22, 85. İctima, 16 Ağustos 1922, 196.

³² Tönük, 2013: 37.

³³ ZC, 1. Devre, C. 11, 56. İctima, 28 Temmuz 1921, 363.

³⁴ Tönük, 2013: 36,37.

³⁵ ZC, 1. Devre, C. 18, 1. İctima, 1 Mart 1922, 21.

³⁶ ZC, 1. Devre, C. 19, 36. İctima, 29 Nisan 1922, 441.

³⁷ ZC, 1. Devre, C. 20, 52. İctima, 11 Haziran 1922, 340; ZC, 1. Devre, C. 22, 94. İctima, 31 Ağustos 1922, 445.

³⁸ ZC, 1. Devre, C. 22, 83. İctima, 31 Temmuz 1922, 71-72.

³⁹ ZC, 1. Devre, C. 28, 1. İctima, 1 Mart 1923, 21.

⁴⁰ Çoker, 1995: 581.

⁴¹ ZC, 1. Devre, C. 3, 48. İctima, 14 Ağustos 1920, 203.

⁴² ZC, 1. Devre, C. 4, 73. İctima, 26 Eylül 1920, 358-359.

dair teklifi için hazırlanan Şeriye Encümeni mazbatasının muharrirliğini yapmıştır.⁴³

En çok görev yaptığı encümen ise Adliye Encümeni'dir. Bu encümende dört yıl boyunca çalışmıştır. Birinci yıldaki seçimi hakkında bilgi yoktur. İkinci yılda 2 Ocak 1922 tarihinde boş olan üyelik için yapılan seçimle encümene dahil olmuştur.⁴⁴ Üçüncü yıldaki seçimi hakkında da bilgi yoktur. Dördüncü yıl 8 Mart 1923 tarihinde yapılan seçimle encümene katılmıştır.⁴⁵ Encümen kâtibi Tahir Efendi'nin izin alarak Isparta'ya gitmesi üzerine Adliye Encümeni katipliği görevini de yürütmüştür.⁴⁶

Adliye Encümeni adına çok sayıda kanun teklifi için mazbata hazırlanmasına katkı sağlamıştır. O'nun da imzasının yer aldığı bazı encümen mazbataları şunlardır; Adana'nın işgal devrine dair davalar hakkında kanun layihası⁴⁷, İstiklal mahkemeleri heyetlerinin vazifelerinin hangi tarihten muteber olacağını tefsiren halledilmesine dair Elcezire İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisinin tezkeresi.⁴⁸ İydiadha şerefine hiyaneti vataniye ve fiili şeni mahkumları müstesna olmak üzere sülüsani müddeti cezaiyelerini ikmal etmiş olanların affına dair İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi. Encümen bu affı uygun görerek kanun teklifinin reddine oy çokluğuyla karar vermiştir. Ali Süruri Bey bu mazbatada çekimsiz kalmıştır.⁴⁹

Ali Süruri bazı encümen kararlarına da muhalefet şerhi düşmüştür. Bu mazbatalar

sırasıyla şunlardır; Vatanın müdafaa ve istihlası gayesiyle ika edilen cemim erbabının affına dair kanun layihası. Ali Süruri Bey mazbataya koyduğu şerhte Büyük Millet Meclisine isyan edenlerin bu af kanundan istifade edememeleri gerektiğini yazmıştır.⁵⁰ Divanı Harbce idama mahkûm Zabıtevekili Mehmed Ali Efendi hakkında İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi. Adliye Encümeninde mazbatada kişi ele geçtiği takdirde mahkeme edilmesi hüküm evrakının hükümete iadesi oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Ali Süruri mazbatanın eskiden meclis tarafından onaylanması nedeni ile karara muhalefet şerhi düşmüştür.⁵¹ Mahkemei Temyizce tasdik edilmiş olan Küre'nin Deresöğüt (Söğüt) köyünden Demirci Osmanoğlu Mehmed Ali hakkındaki idam hükmünün tasdikine dair Adliye Vekâleti tezkeresi. Adliye Encümeni mazbatasında Ceza Kanununun 47. maddesine atfen idam cezasının müebbet küreğe çevrilmesi önerilmiştir. Ali Süruri ise hükmün tadilini doğru bulmamış, idamın infazı yönünde muhalefet şerhi düşmüştür.⁵²

Ali Süruri Bey'in görev yaptığı bir diğer encümen Memurini Muhakemat Encümeni'dir. O, 20 Ekim 1921 tarihinde Memurini Muhakemat Encümenine 6 üye için yapılan seçimde 6. sırada seçilmeyi başarmıştır.⁵³ 1922 Ocak ayında yapılan seçimlerde ise sırasıyla 50, 42 ve 98 oy almıştır.⁵⁴ Trabzon mebusu Hafız Mehmet Bey istifa edince 7 Şubat 1922'de onun yerine encümen üyeliğine getirilmiştir. O'nun encümene üye yapılması asillerden sonra sıralamada en çok oy alan kişi olmasından

⁴³ ZC, 1. Devre, C. 4, 73. İçtima, 26 Eylül 1920, 358-359.

⁴⁴ ZC, 1. Devre, C. 15, 138. İçtima, 2 Ocak 1922, 295.

⁴⁵ ZC, 1. Devre, C. 28, 7. İçtima, 8 Mart 1923, 42.

⁴⁶ ZC, 1. Devre, C. 20, 46. İçtima, 3 Haziran 1922, 126.

⁴⁷ ZC, 1. Devre, C. 28, 11. İçtima, 26 Mart 1923, 177. Bu mazbatada işgal bölgesinde 30 Ekim 1918'den sonra kurulan divanı harpler tarafından mütarekeden öncesinde işlenmiş olan siyasi suçlardan ve mütarekeden sonra Büyük Millet Meclisi Hükümetine her ne suretle olursa olsun yardım etmekten dolayı verilen hükümlerle Büyük Millet Meclisi Hükümetince yürürlükte olan kanunlara muhalif olarak teşekkül eden mahkemelerden ve işgal mahkemelerinden verilen bütün hükümler yok hükmündedir (ZC, 1. Devre, C. 28, 11. İçtima, 26 Mart 1923, 177). İstanbul ve civarındaki

mahkemelerde ve adliye ve şeriye mahkemelerinde hükümler ve kararlar ise geçerlidir. ZC, 1. Devre, C. 28, 12. İçtima, 28 Mart 1923, 212.

⁴⁸ ZC, 1. Devre, C. 29, 25. İçtima, 15 Nisan 1923, 154.

⁴⁹ ZC, 1. Devre, C. 29, 22. İçtima, 11 Nisan 1923, 45.

⁵⁰ ZC, 1. Devre, C. 29, 26. İçtima, 16 Nisan 1923, 230-231.

⁵¹ ZC, 1. Devre, C. 20, 43. İçtima, 15 Mayıs 1922, 48.

⁵² ZC, 1. Devre, C. 20, 45. İçtima, 20 Mayıs 1922, 86-87.

⁵³ ZC, 1. Devre, C. 13, 97. İçtima, 20 Ekim 1921, 199-200.

⁵⁴ ZC, 1. Devre, C. 16, 149. İçtima, 23 Ocak 1922, 132; ZC, 1. Devre, C. 16, 151. İçtima, 28 Ocak 1922, s.163; ZC, 1. Devre, C. 16, 152. İçtima, 30 Ocak 1922, s.173.

kaynaklanmıştır. Ali Süruri Bey “diğer encümenlerde bulunuyorum, vazifem çoktur” demesine rağmen görev kendisine tevdi edilmiştir.⁵⁵

Süruri Bey 15 Mart 1922 tarihinden itibaren bu encümenin başkanlığını da yapmıştır. Encümen başkanı sıfatı ile yapılan çalışmalarını savunmuş, takriben 700 civarında işlemi sonuçlandığını, elde o kadar daha evrakın bulunduğu bilgisini vermiştir. “İş çıkmıyor, Şûrayı Devlet teşkil edilsin sözü doğru değildir” demiştir.⁵⁶ Bu arada O, encümenin çalışmalarının aksaması için eksik üyeliklerin tamamlanması hususunda da çaba göstermiştir. Boş olan iki üyelikle birlikte izine ayrılan Süleyman Sırrı Bey’in yerine dahi seçim yapılmasını önererek “Memurin Muhakemat Encümeninin cidden çok olan işlerinin tevhüre uğramaması ve temini intizam ve devam için heyeti celilenizden rica ediyorum” demiştir. Önerisi meclis genel kurulunda ittifakla kabul edilmiştir.⁵⁷

Ali Süruri 24 Temmuz 1922 tarihinde 128 oy alarak bu encüme yeniden seçilmiştir.⁵⁸ Ancak O, Memurin-i Muhakemat Encümeni’nden 14 Ağustos 1922 tarihli dilekçe ile “hasbelmazeri” ibaresi ile istifa etmiştir. Nezdinde bulunan başkanlık mührünü kime teslim edeceği hususunda meclis başkanlığının iradesini istemiştir.⁵⁹

Ali Süruri Kanuni Esasi Encümeni’nde de görev yapmıştır. İkinci Toplantı yılında bu encümenin sözcülüğünü yapmıştır.⁶⁰ 3. Yılda da aynı encüme seçilmiştir. İcra Vekillerinin sureti intihabına dair kanun layihası için hazırlanan encümen mazbatasına o da katkı sağlamıştır.⁶¹ 4. yıl için de Kanunu Esasi encümenine seçilmiştir.⁶² Nisabı Müzakere Kanununun altıncı ve sekizinci maddelerinin değiştirilmesine dair teklifin mazbatanın hazırlanması sırasında

encümenin muharrirliğini yapmıştır.⁶³ Bu görevlerine ilaveten 4. toplantı yılında encümenin başkanlığını da yapmıştır.⁶⁴

Ali Süruri bu encümenlerin dışında ihtiyaca binaen meclis başkanlığı tarafından oluşturulan encümeni mahsuslarda da görev yapmıştır. Örneğin İstiklal Mahkemelerinin görevlerine ait inceleme ve önerilerde bulunmak üzere teşekkül edilen encümeni mahsusa 27 Temmuz 1922 tarihinde Adliye Encümeni adına seçilenler arasında o da vardır.⁶⁵ İcra Vekillerinin Vazife ve Mesuliyeti Hakkında Kanun hazırlanırken oluşturulan encümeni mahsusda da görev yapmıştır.⁶⁶ Yine Isparta Mebusu Nadir Bey hakkında yapılan suçlamayı meclis adına mahallinde incelemek üzere 18 Ağustos 1920 tarihinde oluşturulan üç kişilik heyet içerisinde Ali Süruri de yer almıştır.⁶⁷

5. Kanun Teklifleri

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı verilmesine ve müşirlik rütbesi tevcih edilmesine dair kanun teklifi

Kanun teklifine Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya ve 62 arkadaşı ile birlikte Ali Süruri de imza vermiştir. 19 Eylül 1921 tarihli teklifte Mustafa Kemal Paşa için “Mücahede-i hudapesendanesiyle vatanın halaskarı ve zaferi ahirin âmili” ifadesi kullanılmıştır. O’na milletin teşekkürü mahiyetinde gazilik unvanının ve müşirlik rütbesinin verilmesi istenilmiştir. Kanun teklifi aynı gün meclis genel kurulunda kanunlaşmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa “Bugün uhde-i âcizaneme tevcih buyurdu-

⁵⁵ ZC, 1. Devre, C. 16, 156. İctima, 7 Şubat 1922, s.255.

⁵⁶ ZC, 1. Devre, C. 21, 76. İctima, 19 Temmuz 1922, s. 423-424.

⁵⁷ ZC, 1. Devre, C. 21, 61. İctima, 24 Haziran 1922, s. 34.

⁵⁸ ZC, 1. Devre, C. 21, 79. İctima, 24 Temmuz 1922, s. 488.

⁵⁹ ZC, 1. Devre, C. 22, 85. İctima, 16 Ağustos 1922, 169.

⁶⁰ Çoker,1995: 581.

⁶¹ ZC, 1. Devre, C. 21, 69. İctima, 6 Temmuz 1922, 278-281.

⁶² ZC, 1. Devre, C. 28, 7. İctima, 8 Mart 1923, 43.

⁶³ ZC, 1. Devre, C. 28, 7. İctima, 8 Mart 1923, 62-63.

⁶⁴ Çoker,1995:581.

⁶⁵ ZC, 1. Devre, C. 22, 80. İctima, 27 Temmuz 1922, 9.

⁶⁶ ZC, 1. Devre, C. 21, 74. İctima, 15 Temmuz 1922, 387-391.

⁶⁷ ZC, 1. Devre, C. 3, 56. İctima, 23 Ağustos 1920, 444.

ğunuz unvan ve rütbeden dolayı sureti mahsusada minnet ve şükranımı arz ederim” şeklinde bir konuşma yapmıştır.⁶⁸

20 Ocak 1921 tarihli madde-i münferidenin⁶⁹ ilgasına dair kanun teklifi

Ali Süruri Bey, Aydın mebusu Esad Bey ve 113 arkadaşı ile birlikte madde-i münferidenin ilgasına dair kanun teklifi sunmuşlardır. Kanun teklifi şöyledir:

Madde 1. 20 Kânunusani 1337 tarihli madde-i münferide mülğadır.

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşrinden mu-teberdir.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur.

Kanun teklifinin gerekçesinde memleketin müdafaası amacıyla toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu görevini yerine getirdiği, şimdi ise barış anlamasının ve iktisadi gelişmenin sağlanması gibi iki önemli görevinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu yüzden seçimlerin yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu'ndaki bu madde kaldırılmadığı takdirde seçimlerin yenilenemeyeceği, işgalden kurtarılan bölgeler halkının seçimlere katılmasının mümkün olamayacağı, azami bir iki ay içinde yeni seçimlerin yapılmasının zaruri olduğu belirtilmiştir.

Aynı gün söz konusu teklif kanunlaşmıştır.⁷⁰ O, anlarında madde-i münferide hakkında kanun teklifi verdikleri halde 1 Nisan 1923 tarihinde meclis kararı şeklinde kabul edildiğini belirtmiştir.⁷¹ Bu kararla Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yapılması ve meclisin yenilenmesi imkânı ortaya çıkmıştır. Bundan sonra seçimler ya-

pılmış ve İkinci Dönem TBMM oluşturulmuştur. Bu dönem ikinci grubun tasfiye edildiği dönem olmuştur.

6. Sual Takrirleri

Ali Süruri Bey hükümet icraatlarını denetim amacıyla meclis başkanlığına sual takriri veren milletvekilleri arasındadır. İlk sual takriri 29 Temmuz 1920 tarihli olup Maliye Vekili Ferit Bey'e yöneltilmiştir. Meclis açıldıktan itibaren yapılan harcamaların ne gibi usul ve kanuna dayandırıldığı, bakanlıktan ve vilayetlerden ne tür harcamaların yapıldığı sorulmuştur. Şimdiye kadar maliye harcamalarının hangi usul ve kanunlara dayandırıldığı, Hakkı Behiç Beyin döneminde bakanlık ve vilayetlerde ne kadar sarfiyatta bulunduğu, devlet gelirlerini harcamaları karşılayacak hale getirici ne gibi tedbirler alındığı ve alınmakta olduğu sorulmuştur.⁷²

Takirde meclis açıldığından beri bakanlığın kanunsuz harcamalar yaptığı “*varidatı devleti keyfemayeşa kabz ve sarfetmekte*” olduğu iddia edilmiştir. Kanunu Esasinin 99 ve 100. maddelerinin muvazene kanunu dışında devlet kurumlarında sarfiyat yapılamayacağını emrettiği hatırlatılmıştır. 1920 itibarıyla yıl ortasına geldiği halde muvazene kanunu yapılmadığı, geçici bütçe oluşturulmadığı bildirilmiştir.

Takirde maliye işlerini dilediği gibi yönettiği iddia edilen eski Maliye Vekili Hakkı Behiç Bey hakkında Kanunu Esasinin 31. maddesi gereğince işlem yapılması da istenilmiştir.⁷³ Maliye Vekili Ferit Bey sual takririni meclise gelerek şifahi olarak uzun uzadıya cevaplandırmıştır.⁷⁴ Ali Süruri Bey'in ikinci takriri Karahisarı Şarki Mu-

⁶⁸ ZC, 1. Devre, C. 12, 79. İçtima, 19 Eylül 1921, 263, 264.

⁶⁹ İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'i olur. Ancak elyevm münakit Büyük Millet Meclisi 5 Eylül 1336 tarihli Nisabı Müzakere Kanununun birinci maddesinde gösterildiği üzere gayesinin husulüne kadar müstemirren müçtemi bulunacağı cihetle işbu Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki; 4 üncü, 5 inci, 6 ncı maddeler gayenin husulüne elyevm mevcut Büyük Millet Meclisi adedi mürettebinin sülusanı ekseriyetle karar verildiği takdirde ancak yeni intihaptan itibaren

mer'iyülicra olacaktır. <https://www.ana-yasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-ana-yasasi/> (E.T. 28 Eylül 1920).

⁷⁰ ZC, 1. Devre, C. 28, 15. İçtima, 1 Nisan 1923, 283.

⁷¹ Tönük, 2013: 70.

⁷² ZC, 1. Devre, C. 3, 43. İçtima, 3 Ağustos1920, s. 75-76.

⁷³ ZC, 1. Devre, C. 3, 43. İçtima, 3 Ağustos1920, s. 75-76.

⁷⁴ ZC, 1. Devre, C. 3, 43. İçtima, 3 Ağustos 1920, s. 76-77.

hasebecisi Sadık Efendi hakkındadır. O, Sadık Efendi'yi şahsen tanımadığını ve görmediğini özellikle belirterek meselenin şahsi olmadığını vurgulamaya çalışmıştır. O'nun tavrında dile getirilen hususlar şunlardır:

1. Sadık Efendi Siirt muhasebeciliği görevini yürütürken azlolanması üzerine Siirt'ten Ankara'ya kadar kendisi ve ailesi harcırah aldığı halde ailesini Ankara'ya getirmeyip Sivas'ta bırakmıştır. Dolayısıyla haksız yere fazladan harcırah almıştır. Azil sebebinin cezaen mi, yoksa idareten mi olduğunun açıklanması.

2. Sadık Efendi Ankara'da teftiş heyeti mümevizliğinde birkaç ay bulduktan sonra Karahisarı Şarki Muhasebeciliğine tayin edilmiş olup yeniden harcırah almıştır. Ankara'dan Karahisarı Şarki'ye giderken aile harcırahı almış mıdır? Aldı ise ailesi Sivas'ta olduğuna göre aile harcırahı Sivas-Karahisarı Şarki olarak mı hesaplanmıştır.

3. Erzak müteahhitleri Giresun Taburu için verdikleri erzak bedelini talep ettiklerinde, ödeme yapmayacağını, Ankara'nın emrini tanımayacağını makamında bağırarak dile getirmiştir. Derhal kendisine işten el çekirilerek hakkında tahkikat icrası gerekir.

4. Karahisar-ı Şarki muinsiz asker aileleri imzasıyla halktan şikayet alınmıştır. Şikayet belgesinde belirtildiğine göre muinsiz asker aileleri 1920 yılı Ağustos'undan beri maaş alamamışlardır. Ramazan ayı hürmetine muhasebeciden birer maaş istediklerinde azarlanmışlar ve hakarete maruz kalmışlardır. Sadık Efendi makam kapısına astırdığı bir ilan ile de muinsiz ailesi maaşlarının ikinci bir duyuruya kadar kesildiğini, bu sebeple müracaat edilmemesini istemiştir. Böylece Maliye Bakanlığı'nın 1920 yılı maaşlarının ödenmesi, 1921 yılı başından itibaren ise yeni tebliğat beklenmesi emrini ihlal etmiştir.

Ali Süruri Efendi tavrına şikâyet belgesini ve ilânnameyi de eklemiş "*Fedakâr asker kardeşlerimizin evlât ve iyalları, nasıl olur da hükümet dairesinden hakaretle kovulur?.. "milletin mümessili hakikisi Meclisi Âliyi ve onun Heyetti Muhteremei icraiyesini (tanınam) diyecek kadar küstahlık gösteren bir memurun devamı tahakküm ve cebrini çekemez...Benim vazifem vâridolan muhik şikâyeti kalbim ve kalemim sızlıyarak Meclisi Âliye arz ve- iblâğa vasat etmektir"* demiştir.

Bu sual tavrına Maliye Bakanı Hasan Bey şifahi cevap vermiştir. Ali Süruri Bey, Maliye Bakanı'nın verdiği cevapları yeterli bulmuştur.⁷⁵

Onun sual tavrından birisi de Çorum İdadi Müdürünün yolsuz tayin edildiğine dairdir. Maarif Vekili Rıza Nur Bey'in verdiği cevap Süruri Bey'i rahatsız etmiştir. Bu sebeple Rıza Nur'u meclis başkanlığına şikâyet etmiştir. Şikâyet yazısında "*Vekâleti müşarileyhayı temsil eden Rıza Nur Bey bu suale mantıkî ve bir cevap vereceği, fikri azicanemi tenvir edeceği yerde bir takım münasebetsiz tevillerle sadet haricinde «maiyyetinde memur olduğumu, hakında nasıl sual irat edebileceğimi» âdetâ hakkı murakabe ve teşriimi inkâr ve istiğrap edercesine namüinasip takavvülât ile şahsıma, dolayısıyla Meclisi Ali-i milliye tecavüzatta bulunmuştur"* ifadelerini kullanmıştır.⁷⁶

7. Meclis İçtüzüğü ve Usul Hakkındaki Konuşmaları

Ali Süruri Bey'in meclis iç tüzüğü ve usul ile ilgili çok sayıda konuşması vardır. Bazı konuşmaları da müzakerenin kifayetine dairdir.⁷⁷ Hukukçu olması nedeni ile bu konularda hassasiyet göstermiştir.

O'na göre kanun tekliflerinin görüşülmesine başlanmadan evvel teklif metinlerinin basılarak milletvekillerine dağıtılması gerekir.⁷⁸ O, müzakerelerden evvel değişiklik

⁷⁵ ZC, 1. Devre, C. 11, 45. İçtima, 2 Temmuz 1921, 96-100.

⁷⁶ ZC, 1. Devre, C. 4, 63. İçtima, 11 Eylül 1920, 80.

⁷⁷ ZC, 1. Devre, C. 18, 3. İçtima, 6 Mart 1922, 57.

⁷⁸ ZC, 1. Devre, C. 19, 27. İçtima, 15 Nisan 1922, 150.

önerilerinin yanı sıra kanunların eski hallerinin de matbu olarak milletvekillerine verilmesi gerektiği düşüncesindedir. Böylece milletvekillerinin maddelerin önceki ve sonraki hallerini net bir şekilde mukayese etme imkanına sahip olacaklarını belirtmiştir.⁷⁹

Ali Süruri asıl konu ile doğrudan ilgili olmayan tekliflerin ise ayrı bir öneri olarak görüşülmesi gerektiği düşüncesindedir. Nitekim bütçe müzakereleri sırasında gelen bir teklifin “*mevadd-ı müteferrikadan*” olduğu gerekçesiyle cumartesi günü müzakere edilmesi lazım geldiğini söylemiştir. Meclis genel kurulu onun bu görüşünü kabul ederek uygulamaya koymuştur.⁸⁰

Ali Süruri, meclisten kararname çıkarılmasını doğru bulmamıştır. Meclisin onayladıklarına kanun denilmesi lazım geldiğini belirtmiştir. Meclis genel kuruluna bu önerisini kabul ettirmiştir. Bu sayede kararname adıyla çıkacak olan bir teklifin adı kanuna dönüştürülmüştür.⁸¹ Yine O, bir vesile ile kanunların maddelerine geçilmeden evvel geneli hakkında konuşmak isteyen milletvekillerine konuşma hakkı verilmesi gerektiğini, bilahare genel kurul kararı ile maddelerin müzakeresine başlanabileceğini ifade etmiştir.⁸² Ona göre kanun teklifini geri almak için meclis genel kurulunda oylama yapmaya gerek yoktur. İsteyen bir dilekçe ile teklifini çekebilir. Bu görüşünü mehakimi adliye teşkilâtı hakkındaki kanun lâyihasının iadesine dair İcra Vekilleri Riyaseti tezkeresi dolayısıyla dile getirmiştir.⁸³

Ankara Mebusu Mustafa Efendi'nin, mükellefiyeti ziraiye hakkında tavrı ve İktisat Encümeni mazbatasını görüşülürken mükellefiyetin nizamname gereği olduğu görüşünü savunmuştur. Meclisin nizamnamenin lağvına karar veremeyeceğini iddia etmiştir. Yükümlülüğün uygulanmamasını

içeren encümen mazbatasının bakanlar kuruluna havale edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu görüşü meclis genel kurulunda kabul edilmiştir.⁸⁴

Ali Süruri İstiklal Mahkemeleri için mecliste yapılacak talimatnamenin kanunun üstünde olamayacağı, bu sebeple talimatname değil kanun çıkarılması gerektiği görüşünü savunmuştur.⁸⁵ Ona göre Meclis Başkanının ruznameyi encümen ve şube başkanlarıyla ittifak halinde oluşturmaları gerekir.⁸⁶ Süruri Bey, “*müstaceliyet*” ibaresi ile meclis genel kurulunda acele görüşülmesi istenilen hususların içtüzük gereğince ancak bir sonraki günün ruznamesine dahil edilebileceği görüşündedir. Aynı gün görüşülmesinin mümkün olamayacağını belirterek “*Nizamname-i Dahiliye sarahaten muhalif olarak bugün Meclisi Âliye haber vermek ve bugün de müzakeresine başlamak doğru değildir, Nizamname-i Dahiliye çiğnemek demektir*” demiştir.⁸⁷

O ayrıca iç tüzük gereğince müstaceliyet tekliflerinin kanunun kabulünden evvel verilmesi gerektiğini, sonrasında görüşülemeyeceğini dile getirmiştir.⁸⁸ Ona göre ruznameler bir gün evvel tespit edilmektedir. Ruznameye görüşmelerin yapıldığı sırada yeni ilavelerde bulunulamaz. Eğer çok önemli meseleler varsa bir sonraki ruznameye alınması mümkün olabilir.⁸⁹ Bu görüşü meclis genel kurulunda da kabul görmüştür.⁹⁰

Sivas Mebusu Vasıf Bey ile arkadaşlarının bahriye dairesinin müdüriyeti umumiyeye dönüştürülmesi hususundaki kanun teklifinin müstaceliyetle müzakere edilmesine dair tavrı için de aynı görüşleri savunmuştur. Milletvekillerinin ruznamedeki konular için hazırlık yapmalarına zaman tanınması lazım geldiğini hatırlatarak “*Bugün müzakeresi teklif edilen bir maddenin bugün müzakeresi katiyen doğru olamaz.*

⁷⁹ ZC, 1. Devre, C. 16, 151. İctima, 28 Ocak 1922, 162-163.

⁸⁰ ZC, 1. Devre, C. 21, 65. İctima, 29 Haziran 1922, 137.

⁸¹ ZC, 1. Devre, C. 11, 46. İctima, 4 Temmuz 1921, 145.

⁸² ZC, 1. Devre, C. 12, 68. İctima, 29 Ağustos 1921, 112.

⁸³ ZC, 1. Devre, C. 11, 47. İctima, 7 Temmuz 1921, 161.

⁸⁴ ZC, 1. Devre, C. 18, 16. İctima, 28 Mart 1922, 393.

⁸⁵ ZC, 1. Devre, C. 22, 80. İctima, 27 Temmuz 1922, 9.

⁸⁶ ZC, 1. Devre, C. 18, 5. İctima, 9 Mart 1922, 129.

⁸⁷ ZC, 1. Devre, C. 19, 39. İctima, 4 Mayıs 1922, 518.

⁸⁸ ZC, 1. Devre, C. 18, 6. İctima, 11 Mart 1922, 173.

⁸⁹ ZC, 1. Devre, C. 18, 9. İctima, 16 Mart 1922, 241.

⁹⁰ ZC, 1. Devre, C. 17, 162. İctima, 20 Şubat 1922, 52.

*Ancak ati içtima için taleb edilebilir” demiştir.*⁹¹

Ali Süruri önceki oturumun zaptı okunduktan sonra ruzname hakkında söz verilmesini de eleştirmiştir. Nizamnamede bunun yeri olmadığı görüşündedir. Ruzname hakkındaki konuşmaların celsenin sonunda gelecek celse için olabileceğini belirtmiştir.⁹² Bir milletvekilinin sözü yanlış anlaşılmuş ve o şekilde zapta geçmiş olursa içtüzük gereğince açıklama yapması için sıralamaya bakmaksızın o kişiye söz verilmesi lazım geldiğini söylemiştir.⁹³

Ali Süruri Bey, Karahisarı Şarki Mebusu Vasfı Bey’in bu ildeki asayişe dair Dahiliye Vekaleti’nden sual takriri münasebetiyle söz alarak usule dair görüş belirtmiştir. Buna göre sual takrirleri hakkında mecliste farklı uygulamalar yapılmaktadır. Oysa nizamnamenin 109. ve 110. maddelerine göre yazılı ve sözlü sual takrirleri meclis başkanlığına verildikten sonra ilgili bakanlığa gönderilirler. Meclis başkanlığına verilen sual takrirleri hakkında bakanlığa gönderilmesi aşamasında genel kurulda görüşme yapılmasına gerek yoktur. Bakanın cevabı geldikten sonra meclis genel kurulunda görüşülebilir. *“Heyeti celileden istirham ediyorum. Badema sual takrirleri hakkında nizamnamedeki şu sarahat ahkâmının muhafazasıyla aid olduğu vekaletle tevdi edilerek heyeti celileye malumat verilmemesinin usul ittihaz edilmesini ve zaten cevabı geldiğinde veyahut şifahen cevap verildiğinde sual takrirleri okunmakta olduğundan bu usulün muhafaza edilmesini rica ederim”* demiştir.⁹⁴

Aynı görüşünü Diyarbakır Mebusu Kadri Beyin, Nihad Paşa hakkındaki sual takririni⁹⁵ ve Kastamonu Mebusu Besim Beyin, Selameti Umumiye Komitesi hakkında Dahiliye

Vekaleti’ne yönelttiği sual takriri hakkında da dile getirerek *“Sual takrirleri aid olduğu vekaletle gönderilmeden evvel heyeti celileye malumat verilmez. Nizamnamede musarrahtır”* demiştir.⁹⁶

O, temenni takrirlerinin sonucu hakkında ilgili bakanlığın meclis başkanlığına yazılı olarak cevap vermesi gerektiği düşüncesindedir. Bu usulün uygulanmasını talep etmiştir.⁹⁷ Yine temenni takrirlerinin meclis genel kurulunda müzakere edilmeden bakanlar kuruluna havalesinin usule aykırı olduğunu söylemiştir. Bu yüzden İçel Mebusu Şevki Beyle arkadaşlarının verdiği temenni takririnin meclis başkan vekili tarafından tartışılmadan bakanlar kuruluna gönderilmek istenilmesine karşı çıkmıştır.⁹⁸

Bir başka konuşması ise yukarıdaki ifadesi ile çelişkilidir. O, Isparta Mebusu İsmail Remzi Efendi’nin aşarın cibayetinde mültezimlerin kullandığı ölçüğe dair takriri münasebetiyle, temenni takrirleri hakkında müzakere açılmamasının mecliste usul haline geldiğini söylemiştir. Bu açıklamalar üzerine temenni takrirleri kanuna göre işlem yapılması kaydıyla Dahiliye ve Maliye vekaletlerine gönderilmiştir.⁹⁹

Süruri Bey, bazı konuşmalarında da kanun tekliflerinin başka encümenlerle ilgisine işaret etmiştir. Örneğin, Kütahya Mebusu Besim Atalay’ın Evkafı Celaliye’nin hükümetçe idaresine dair kanun teklifinin görüşülmesi sırasında söz almıştır. O, ilgisi nedeni ile Muvazenei Maliye Encümeni’ne ve Kavanini Maliye Encümeni’ne de gönderilmesini istemiştir.¹⁰⁰ Bu ve benzeri çok sayıdaki uyarısı meclis genel kurulunda kabul edilmiştir.¹⁰¹ O’na göre farklı encümenlerce hazırlanan mazbataların tamamı genel kurulda okunarak tartışılmalıdır. Bu

⁹¹ ZC, 1. Devre, C. 22, 90. İçtima, 24 Ağustos 1922, 319.

⁹² ZC, 1. Devre, C. 28, 9. İçtima, 22 Mart 1923, 118.

⁹³ ZC, 1. Devre, C. 20, 60. İçtima, 22 Haziran 1922, 588.

⁹⁴ ZC, 1. Devre, C. 21, 80. İçtima, 26 Temmuz 1922, 497-498.

⁹⁵ ZC, 1. Devre, C. 16, 153. İçtima, 2 Şubat 1922, 196.

⁹⁶ ZC, 1. Devre, C. 18, 9. İçtima, 16 Mart 1922, s.239.

⁹⁷ ZC, 1. Devre, C. 20, 46. İçtima, 3 Haziran 1922, s. 125.

⁹⁸ ZC, 1. Devre, C. 16, 155. İçtima, 6 Şubat 1922, s.232.

⁹⁹ ZC, 1. Devre, C. 20, 60. İçtima, 22 Haziran 1922, s. 578.

¹⁰⁰ ZC, 1. Devre, C. 16, 154. İçtima, 4 Şubat 1922, s.210.

¹⁰¹ ZC, 1. Devre, C. 16, 145. İçtima, 16 Ocak 1922, 56; ZC, 1. Devre, C. 29, 22. İçtima, 11 Nisan 1922, 36; ZC, 1. Devre, C. 4, 63. İçtima, 11 Eylül 1920, 76-77; ZC, 1. Devre, C. 19, 28. İçtima, 16 Nisan 1922, 227.

manada Muş Mebusu Hacı Ahmed Hamdi Efendi'nin, memurinin azil ve nasbı hakkında kanun teklifi için hazırlanan farklı encümenlerin mazbatalarının genel kurulda okunarak tartışılmasını talep etmiştir.¹⁰²

Ali Süruri encümenler adına meclis genel kurulunda konuşma yetkisinin mazbatayı hazırlayan muharrire ait olması gerektiği düşüncesindedir. Bu görüşünü Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1922 senesi bütçesi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasını dolayısıyla dile getirmiştir. Encümen adına mecliste farklı kişilerin açıklama yapmasını eleştirmiştir. Bunun usule uygun olmadığını söylemiştir. *“Bir mevzu hakkında mazbata muharriri sıfatıyla encümen namına ancak bir zat söz söyleyebilir. Yani iki üç kişi söyleyemez”* demiştir.¹⁰³

Süruri Bey, milletvekillerinin tahsisatsız izin talep etmeleri durumunda içtüzük gereğince genel kurulun müzakere etmeksizin izin vermesi gerektiği görüşündedir. Buna karşılık tahsisatlı izin taleplerinin müzakere edilmesi lazım geldiğini söylemiştir. Tahsisatlı izin talep eden Van Mebusu Hasan Sıddık Bey için *“Buna nizamnamei dahili gayri müsaittir denemez. Binaenaleyh taleb olunan celsei hafiyede mesele konuşulmalıdır. Bu, bir usuldür, kabul edip etmemek heyeti celileye aittir”* demiştir.¹⁰⁴

Süruri Bey, önceki oturumların zabıtlarındaki yanlışlıkları da görmüş ve düzeltmiştir. Örneğin 1 Nisan 1923 tarihli oturumda zabtı sabıkta yer alan esirler için çıkarılan affın yalnız mahkûm olanları kapsamadığını belirtmiş, zabtın tashih edilmesini sağlamıştır.¹⁰⁵

8.Kanun Tekliflerinde Değişiklik Önerileri

Ali Süruri Bey, hukukçu olması nedeni ile yasaların eksiksiz ve hukuki boşluk bırakmayacak şekilde çıkarılması için titizlikle çaba göstermiştir. Bu yüzden kanunlardaki kelimelerin anlamlarındaki nüans farklarına dahi dikkati çekmiştir. Müdahaleleriyle kanunlarda bazı kelime ve cümlelerde değişiklikleri yapılmasını temin etmiştir. Örneğin bir kanun teklifi için hazırlanan mazbatada Bidayet Mahkemesi yerine Ceza Mahkemesi ibaresini önermiştir. Bidayete mi cinayete mi ait olduğuna ilgili makamın karar vermesi gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁶

Hiyaneti vataniyeden beş sene küreğe mahkûm Egridir'den Abdürrezak hakkındaki Adliye Vekâleti tezkeresi hakkında söz almış olup, *“Evrakı mevduanın tetkikine lüzum görülmiyerek”* ibaresi yerine *“Hükümü vakiin tetkikine lüzum görülmiyerek”* ifadesini önermiştir. Bu değişiklik meclis genel kurulunca da onaylanmıştır.¹⁰⁷ Yine O, seçim kanunu gereğince memurların görevlendirilmesine ikinci seçmenlerin seçiminden iki ay evvel başlanacağı şeklindeki düzenlemenin *“intihabına mübaşeretten iki ay evvel”* şeklinde düzeltilmesini istemiştir.¹⁰⁸

Mıntaka Ziraat Mektepleri'nin Ziraat Bankası tarafından idare edilmesine dair müşterek encümenin kanun teklifinde *“nizamname”* yerine *“talimatname”* kelimesinin kullanılmasını önermiştir. Meclis genel kurulu da bu değişikliği kabul etmiştir.¹⁰⁹ Bir başka kanun teklifinde yer alan *“icrası”* kelimesini fazla bulmuş çıkarılmasını istemiştir. Encümen tarafından da bu talebi kabul edilmiştir.¹¹⁰

İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in şühedayı askeriyenin eytam ve eramiline tahsis olunacak maaşlar hakkındaki kanun hükmü-

¹⁰² ZC, 1. Devre, C. 16, 145. İctima, 16 Ocak 1922, 70.

¹⁰³ ZC, 1. Devre, C. 20, 58. İctima, 19 Haziran 1922, 523-524.

¹⁰⁴ ZC, 1. Devre, C. 16, 157. İctima, 9 Şubat 1922, 264.

¹⁰⁵ ZC, 1. Devre, C. 28, 15. İctima, 1 Nisan 1923, 282-283.

¹⁰⁶ ZC, 1. Devre, C. 28, 14. İctima, 31 Mart 1923, 248.

¹⁰⁷ ZC, 1. Devre, C. 16, 157. İctima, 9 Şubat 1922, 265-266.

¹⁰⁸ ZC, 1. Devre, C. 28, 17. İctima, 3 Nisan 1923, 337.

¹⁰⁹ ZC, 1. Devre, C. 22, 90. İctima, 24 Ağustos 1922, 327.

¹¹⁰ ZC, 1. Devre, C. 22, 82. İctima, 29 Temmuz 1922, 57.

nün tadiline dair kanun teklifinde de düzeltmeler önermiştir. Encümenin şüheda kelimesinin yanına vefat eden tabirini koyduğunu hatırlatmış, şehit olan veya şehiden vefat eden ibaresinin daha doğru olduğunu dile getirmiştir.¹¹¹

Zahire ithalatından alman gümrük rüsumunun temdidi meriyetine dair kanun görüşülürken de kelimelelere müdahale etmiştir. Birinci maddede “*meriyülicra olacaktır*” yerine “*temdid edilmiştir*” denilmesini istemiştir. Meclis genel kurulu bu değişikliği onaylamıştır. Aynı kanunun ikinci maddesinde yer alan “*İşbu kanun tarihi neşrinden Eylül 1338 gayesine kadar meriyül’icradır*” ibaresinin yerine “*İşbu kanun 1 Temmuz 1338 tarihinden itibaren meriyül’icradır*” önermiştir. Bu önerisi de kabul edilmiştir.¹¹²

İstanbul’un İşgalini Müteakip Aktedilen Mukavelatin Keenlemyekün Addine Dair Kanun Teklifi dolayısıyla bir takrir vermiştir. Birinci maddenin üçüncü satırında “*akdedilmiş*” tabiri yer aldığı için beşinci satırdaki “*ukudat*” kelimesinin kaldırılmasını teklif etmiştir. Ancak, meclis genel kurulunda “*muahedat başkadır, akit başkadır*” denilerek takriri reddedilmiştir. Yine birinci maddenin üçüncü satırındaki “*tasvip ve ittila*” tabirinin “*tasvip ve tasdiki*” ya da yalnızca “*tasvibi*” şeklinde tadilini teklif etmiştir. Bu takrir meclis genel kurulu tarafından kabul edilmiş olup kanunun birinci maddesinin 3. satırındaki “*ittila*” kelimesi kaldırılmış ve yalnız “*tasvip*” kelimesi kalmıştır.¹¹³

9. Çeşitli Konulardaki Görüş ve Düşünceleri

9.1. Milli Mücadele

Ali Süruri Bey, Bakanlar Kurulu’na “*Heyeti Vekile*” yerine “*İcra Vekilleri Heyeti*” denilmesini istemiştir. Zira heyeti vekile den-

diği zaman her açıdan vekaleti üzerine almış kurul anlaşılacağını öne sürmüştür. Buna karşılık ordu ve kolordu kumandanlarının tayinlerinin meclisin yükümlülüğünde olduğu değerlendirmesini ise yanlısı bulmuştur. Bu hakkın bakanlar kuruluna ait olduğunu söylemiştir.¹¹⁴ Bununla birlikte O, Bakanlar Kurulunun nizamname değil talimatname yapabileceği düşüncesindedir.¹¹⁵

Ali Süruri saltanatın kaldırılması sonrasında halifeyi devlet başkanı olarak görme eğiliminde olan çevrelere ise karşı çıkmıştır. Afyon Karahisar milletvekili Hoca Şükrü Efendi’nin bu manada kaleme aldığı Hilafeti İslamiye ve Türkiye Büyük Millet Meclis başlıklı risalesini “*muzır*” bir yayın olarak değerlendirmiştir.¹¹⁶

Bu arada Ali Süruri Bey kuva-yı milliye teşkilatına milletvekillerinin de katılmasından yana olmuştur. O, 80 milletvekili ile birlikte 4 Eylül 1920 tarihinde bir takrir vermiştir. Takrirden düşman ilerlemesine karşı tedbir alınması istenmiştir. Cephelelerdeki kuvvetlerin yetersizliği nedeni ile ülke savunmasında başarılı olunamadığı, en kıymetli toprakların boşaltılmak zarretinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. “*Bugün düşmanın tefevvuku karşısında milletin teşkilâtı askeriye haricinde kalan bilcümle menabiden de istifade ihtiyacı daha âmik bir surette hiss olunmaktadır*” denilmiştir. Bu yüzden cephe gerisinde azami mukavemetin temin edilebilmesi için Büyük Millet Meclisi tarafından özel olarak yetkilendirilecek kişilerin vatanın selâmeti adına teşkilatla görevlendirilmesi teklif edilmiştir. Bu takrir iki gün sonraki ruznameye alınmış olmasına rağmen görüşülmemiştir.¹¹⁷

Diğer taraftan O, art niyetli kişilerin beyanname yayınlayarak fikirlerinin değiştilemeyeceği düşüncesindedir. Bu kişilere karşı kuvvet kullanmaktan başka çare olmadığı inancındadır. Bu sebeple Bolu Me-

¹¹¹ ZC, 1. Devre, C. 22, 92. İçtima, 28 Ağustos 1922, 378.

¹¹² ZC, 1. Devre, C. 20, 56. İçtima, 17 Haziran 1922, 462,463.

¹¹³ ZC, 1. Devre, C. 2, 25. İçtima, 7 Haziran 1920, 142,143.

¹¹⁴ ZC, 1. Devre, C. 19, 23. İçtima, 10 Nisan 1922, 111.

¹¹⁵ ZC, 1. Devre, C. 17, 165. İçtima, 25 Şubat 1922, 131.

¹¹⁶ Tönük, 2013: 67.

¹¹⁷ ZC, 1. Devre, C. 4, 62. İçtima, 9 Eylül 1920, 42,43.

busu Tunalı Hilmi Bey'in, İstanbul Hükümeti'nin Sevr Anlaşması'nı imzalanmasından dolayı İrşat Encümeni'nce millete hitaben bir beyanname yazılmasına dair tavrı hakkında söz almıştır. O konuşmasında Büyük Millet Meclisi'nin önceden beyannameler kaleme aldığını hatırlatmıştır. Bu beyannamelerde meclisin kuruluş amacından, Damat Ferit'in zihniyetinden, halifenin esaret altında bulunduğu bahsedildiğini belirtmiştir. Bu beyannameleri şimdiye kadar anlamayanların kasten anlamayanlar ya da anlamak kabiliyetinden yoksun bulunanlar olduğunu dile getirmiştir. Haklılığı sıklıkla tekrarlanan "temciti yetmeği gibi ısıtıp ısıtıp yemek" anlamına gelebileceğini, şüphe uyandırabileceğini ve gücünü zayıflatabileceğini dile getirmiştir. Önceki beyannamelerin yeterince halka ulaştırılmadığını da hatırlatmıştır. Okuma yazma bilmeyenlere işaretle söz konusu beyannamelerin şehirlerde dahi çoğu kişi tarafından okunmadığını, köylülere ise hiç duyurulmadığını belirterek "Köylere tamim edilebilmiş midir? katiyyen edilememiştir. Eğer yapabilirsek, köylümüzün en hücre evlerine kadar tamim edebilirsek, ben de teklifle, beraberim, buna halen ve zamanen imkân yoktur" demiştir. Ali Süruri Bey, söz devrinin geçtiğini, fiil zamanının geldiğini söylemiştir. Milletvekillerinin seçim bölgelerine gidip asker, silah ve para toplamasını önermiştir.

Ali Süruri Bey'i eleştiren Tunalı Hilmi Bey ise İrşat Heyetine sadece seçildiler diye kabiliyetine güvenmeyenlerin alınmamasını istemiştir. "İşte Hoca Efendi hazretleri katiyen irşatta, propagandacılıkta istidadı olmadığını gösterdiler" eleştirisinde bulunmuştur. Süruri Bey ise Tunalı Hilmi Bey'i meseleyi mecrasından çıkarıp şahsileştirmekle suçlamıştır.¹¹⁸

9.2. Meclis ve Milletvekilleri

Ali Süruri Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi ve milletvekilleri ile ilintili olarak çok sa-

yıda konuşma yapmıştır. Bayezid'den mebus seçilen Diyadin Kaymakamı Atıf Bey'in başka bir yerden de seçilmiş olduğu için bunlardan birisini tercih etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁹

Ardahan Mebusu Server Beyin, Çoruh vadi-sindeki bakır madenlerinde inceleme yapmak üzere süresiz izinli sayılmasına dair divanı riyaset kararı hakkında söz almıştır. O, *Server Bey'in sürelî görevlendirilmesini, iş tamamlanamazsa sürenin uzatılmasını istemiştir*. Süresiz görevlendirme olamayacağını ifade etmiştir. Bu görüşü meclis genel kurulu tarafından da kabul görmüştür.¹²⁰

O, Karesi Mebusu Hasan Basri Bey'in mebusların avukatlık yapmaması için meclis başkanlığı tarafından bir karar alınmasına dair tavrı hakkında söz almıştır. O, İstanbul Meclisi Mebusanı'nda meclisin açık olduğu dönemlerde mebusların dava vekâletiyle işgal edemeyeceklerine dair kararını hatırlatmıştır. Bu hususta kanun çıkarılması gerektiğini söylemiştir.¹²¹ Meclis genel kurulu ise milletvekillerinin dava vekili olamayacaklarına dair kararın meclis başkanlığı tarafından Adalet Bakanlığı'na bildirilmesine hükmetmiştir.¹²²

Yine Karesi Mebusu Abdülgafur Efendi'nin mebusların müteahhitlik yapmaması hakkında bir karar alınmasına dair tavrı hakkında da söz almıştır. O, "millet bize şu vazifeyi tevdi ettiği zaman hamule-i vekâleti omuzlarımıza yükledik" demiştir. Ona göre layıkıyla vekillik görevini yerine getirdikten sonra milletvekillerinin boş vaktinin kalması mümkün değildir. Meclisin mebuslara dava vekilliğini yasakladığı gibi müteahhitliği de yasaklaması gerekir. Hatta, milletvekillerinin ne gibi işleri yapamayacaklarına dair bir kanun çıkarılması elzemdir. Meclis genel kurulunda Abdülgafur Efendi'nin tavrı kabul edilmiştir.¹²³

¹¹⁸ ZC, 1. Devre, C. 3, 48. İçtima, 14 Ağustos 1920, 214, 215.

¹¹⁹ ZC, 1. Devre, C. 2, 26. İçtima, 3 Temmuz 1920, 152.

¹²⁰ ZC, 1. Devre, C. 16, 158. İçtima, 11 Şubat 1922, 275.

¹²¹ ZC, 1. Devre, C. 17, 161. İçtima, 18 Şubat 1922, 39.

¹²² ZC, 1. Devre, C. 17, 161. İçtima, 18 Şubat 1922, 41.

¹²³ ZC, 1. Devre, C. 17, 164. İçtima, 23 Şubat 1922, 118-119.

Ali Süruri Büyük Millet Meclisinin Şekil ve Mahiyetine Dair kanun görüşülürken Birinci madde için değişiklik teklif etmiştir. Önerilen birinci madde “*Büyük Millet Meclisi teşri ve icra kudretlerini haiz ve idarei devlete bizzat ve müstakillen vaziyledir*” şeklindeydi. Süruri Bey bir önerge vererek “*Büyük Millet Meclisi hilafet ve saltanatın ve vatan ve milletin husulü istihlâs ve istiklâlîne kadar*” ibaresini birinci maddenin başlangıcına eklemek istemiştir. Ancak meclis genel kurulunda oylanan tahrir kabul edilmemiştir.¹²⁴ İkinci maddede ise “*Büyük Millet Meclisi, gayesinin husulüne değin müstemirren hali inikaddadır*” ibaresi vardı Süruri Bey müstemirren kelimesinin önüne “*mevaddı atıye veçhile*” kelimelerinin eklenmesini istemiştir.¹²⁵

Diğer taraftan Ali Süruri Bey, milletvekillerinin bir kısmının “*heyeti daime*” adıyla mecliste bulunurken diğerlerinin memleketlerine gönderilmeleri önerisini uygun bulmamıştır. Seçim bölgesine gönderilen milletvekillerinin seçmenleri nezdinde itibar kaybedeceklerini, onların meclis tarafından beğenilmediği şeklinde bir intiba oluşacağına dikkati çekmiştir. Seçim bölgelerinden ikiden az olmamak kaydıyla milletvekilinin isteğe bağlı olarak ve kura ile belirlenmelerinin uygun olacağını söylemiştir. Eğer illa seçim yapılacaksa gizli oyla yapılmasını önermiştir. Bununla birlikte bir seçim bölgesinden ikiden fazla milletvekilinin mecliste kalmasının sakınca yaratmayacağını dile getirmiştir. Mecliste kalanlara 100'er lira tazminat verilmesi, gidenlere ise yalnız harcırah ödemesi gerektiğini söylemiştir.

Ona göre Ankara'da bulunan fakat, heyeti daime üyesi olmayan milletvekilleri de meclis müzakerelerine katılabilmelidir. Heyeti daime normal kanunları çıkarabilir, ancak hukuku esasiyeyi ilgilendiren kanunları hazırlama yetkisine sahip değildir. Bu kanunlar genel kurulun yetkisindedir.

Ayrıca, daimi heyetin önemli ve lüzum göreceği konularda üçte bir oyu ile dahi genel kurulu toplantıya çağırma yetkisinin verilmesini önermiştir. Bununla birlikte seçim bölgelerinde bulunan milletvekillerinin boş durmayarak irşat görevi yürütmelerini tavsiye etmiştir.¹²⁶

Ali Süruri'nin milletvekili harcırahları hakkında da tahrir ve konuşmaları mevcuttur. 10 Temmuz 1920 tarihinde Diyarbakır Mebusu Kadri Beyle birlikte milletvekili harcırah ödemeleri hakkında bir tahrir vermiştir. 14 imzalı bu tahrirde öncelikle istihkaklarından fazla harcırah alan milletvekillerinin bulunduğu iddia etmiştir. Buna karşılık harcırahı noksan alanların müracaatlarının Meclis Başkanlığı'na havale edilerek ödemelerin geciktirildiği belirtilmiştir. Meclis yönetiminin eşit davranmadığını öne sürmüş, meselenin bir an evvel halledilmesini istemiştir. Bilahare meclis genel kurulu bu meseleyi gizli celsede görüşme kararı almıştır.¹²⁷

Öte yandan Meclis Başkanlığı bu hususta inceleme yapmak üzere bir Encümeni Mahsus oluşturmuştur. Söz konusu encümende Ali Süruri Bey de yer almıştır. Encümen meclisin açıldığı 1920 yılı için ilk altı ayda normal tahsisat ödenmesini, altı ayın bitiminden sonra ise mecliste kalarak çalışmaya devam edecek milletvekillerine idare memurlarına ödendiği şekilde aylık 100 lira tahsisat verilmesini önermiştir. Ali Süruri Bey gizli celsede bu konuda bir de konuşma yapmıştır. O, konuşmasında öncelikle mebusların seçildikten sonra Ankara'ya gelirken aldıkları tahsisata değinmiş, yaşadığı sıkıntılara işaret etmiştir. Vilayetten gelen emir üzerine kendisine 125 lira verildiğini, birikimi olmaması ve bu paranın Ankara'ya kadar idare etmeyeceğinin anlaşılması üzerine vilayet meclisine müracaat ettiğini, bu sayede Sivas'ta yetmiş beş lira daha ödendiğini belirtmiştir. Sivas'tan giden milletvekillerine de 200'er

¹²⁴ ZC, 1. Devre, C. 3, 52. İçtima, 18 Ağustos 1920, 316, 325.

¹²⁵ ZC, 1. Devre, C. 3, 52. İçtima, 18 Ağustos 1920, 316, 328.

¹²⁶ ZC, 1. Devre, C. 3, 54. İçtima, 21 Ağustos 1920, 384.

¹²⁷ ZC, 1. Devre, C. 2, 32. İçtima, 12 Temmuz 1920, 262, 263.

lira verildiğini, daha uzun yoldan gelen Şebinkarahisar milletvekilleri için fark gözetilmediğini hatırlatmıştır.

O konuşmasında milletvekili maaşlarına da değinmiştir. Meclisin açıldığı ilk günlerde milletvekillerine Meclisi Mebusan tahsisatı kadar maaş verilmesi kararlaştırıldığını belirtmiştir. İlk altı ay için 200'er lira maaş ödenmesi lazım geldiği yönündeki encümen görüşünü desteklemiştir. Daha sonra Ankara'da kalmaya devam edecek milletvekillerine encümen 100'er lira ödenmesini önerirken Ali Süruri 150'şer lira verilmesini isteyerek "Yüz elli lira bir millet meclisi azasına çok değildir. Yoksa taş mı yiyor efendim. Öyledir efendim öyle. Beyhude sahte vekârlık yapmayalım efendiler" demiştir.¹²⁸

Ali Süruri Bey bunun dışında Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesi görüşülürken de milletvekili harcırahları hakkında söz almıştır. O konuşmasında Nisabı Müzakere Kanununun 7. maddesi gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine senede bir defaya mahsus olmak üzere dört bin kuruş üzerinden yol harcırahı verilmesi lazım geldiğini hatırlatmıştır. Bu miktar kifayet etmiyorsa 7. maddenin Kanuni Esasi Encümeni'ne havale edilerek değiştirilmesini ve harcırahın on bin kuruşa çıkarılmasını önermiştir. Mevcut durumda on bin kuruş üzerinden harcırah alınamayacağını söylemiştir.¹²⁹

Ali Süruri Erzurum Mebusu Süleyman Necati Beyin İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin tadili hakkındaki kanun teklifi dolayısıyla mazbata muharriri sıfatı ile Kanuni Esasi Encümeni adına söz almıştır.¹³⁰ O, konuşmasında birinci maddede milletvekillerine 2 400 lira tahsisat verileceğinin belirtildiğini eski hale göre toplamda değişiklik olmadığını söylemiştir. Eski kanunda da aylık iki yüz liradan yıllık 2.400 lira verildiğini belirtmiştir. Ancak, dünyanın hiçbir meclisinde aylık maaş usulü olmadığı

için bu düzenlemenin yapıldığını belirtmiştir. Eski kanunda yer alan aylık iki yüz lira ibaresinin maaş gibi algılandığını iddia etmiştir. Kanun teklifinde tahsisatın başlangıç tarihinin Mart ayı gösterilmesine ise karşı çıkmıştır. Anayasaya göre meclisin toplanma tarihi Kasım ayı olduğundan tahsisat başlangıcının da Kasım ayı olmasını istemiştir. Zira bu durumda süresi biten dönemin milletvekillerine de yeni milletvekillerine aynı anda tahsisat verilmesinin mümkün olabileceğini söylemiştir. "Şu halde bir sene için iki meclisin azalarına ayrı ayrı tahsisatı seneviye verilmesini intac eder" uyarısında bulunmuştur.

Milletvekillerinin yıllık üç ay izin haklarını kullandıkları zamanlarda da tahsisatlarından kesinti yapılmaması gerektiğini söylemiştir. İzinli giden milletvekillerinin boş durmayarak, seçim bölgesini dolaştıklarını, meclisi temsil edici işler gördüklerini hatırlatarak "Şu halde orada yine vazifesine devam ettiği halde tahsisatının nisfını kat'etmek mâkul bir şey değildir" demiştir. Yıllık tahsisatın üçer aylık olmak üzere dört taksitte verilmesini önermiştir.¹³¹

Ali Süruri Bey, Büyük Millet Meclisi üyelerinin harcırahlarından yüzde kırk indirim yapılması hakkındaki Divanı Riyaset kararına ise karşı çıkmıştır. O, bağışın kişinin rızası ile alakalı olduğunu, kesin rakamlar belirtilmesini doğru bulmadığını ifade etmiştir.¹³² Ancak Meclis başkanlığının söz konusu tezkeresi meclis genel kurulunda oy çokluğuyla kabul edilmiştir.¹³³

9.3. Hukuk

Ali Süruri nakli dava ve tayini merci hakkındaki kanun teklifi görüşülürken söz alarak her kanunun bir ihtiyaçtan doğduğunu hatırlatmıştır. Mevcut kanun teklifinin kesinlikle uygulama imkanının ve bir faydasının olamayacağını iddia etmiştir. Kendisinin 6-7 yıllık dava vekilliği sırasında sa-

¹²⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları (GCZ), 1. Devre, C. 1, 39. İçtima, 24 Temmuz 1920, 101-102, 106-107.

¹²⁹ GCZ, 1. Dönem, C. 3, 111. İçtima, 30 Eylül 1922, 846.

¹³⁰ ZC, 1. Devre, C. 28, 17. İçtima, 3 Nisan 1923, 324-327.

¹³¹ ZC, 1. Devre, C. 28, 7. İçtima, 8 Mart 1923, 64.

¹³² ZC, 1. Devre, C. 4, 64. İçtima, 13 Eylül 1920, 111.

¹³³ ZC, 1. Devre, C. 4, 64. İçtima, 13 Eylül 1920, 112.

dece iki defa nakli dava talebi ile karşılaş-tığını söylemiştir. Temyiz mahkemesi teş-kilatını ikmal etmeyip de tayini merci ve nakli dava için kanun çıkarılmasını anlaya-madığını ifade etmiştir. Yıllardan beri tev-kifhane köşelerinde kalan binlerce mahkûmu düşünmeyip de sınırlı sayıdaki kişileri ilgilendiren düzenleme yapmayı gereksiz görmüştür. Üstelik bu kişilerin ço-ğunluğunun tutuklu olmadıklarını dile ge-tirmiştir.¹³⁴

O, Firariler Hakkında Kanun münasebe-tiyle söz almıştır. Firarilerin aile fertleri-nin sürülmesine dair olan fıkranın encü-men tarafından kaldırılmasını olumlu kar-şılamıştır. Ancak, onların mal ve mülkleri-nin müsadere edilmesini doğru bulmamış-tır. İdam edilen firarinin zaten cezasını çekmiş olacağını, malının müsadere edil-mesinin ise ikinci bir ceza anlamına gele-ceğini söylemiştir. Bu durumun hukuken doğru olmadığına işaret ederek “İdam olu-nan adam hakkında başka bir ceza verilme-mek kanun muktezasıdır” demiştir. Müsa-dere durumunda firarinin değil ailesinin cezalandırılmış olacağını belirtmiştir.¹³⁵

Ali Süruri Bey Afyonkarahisar Mebusu Mehmed Şükrü Beyin Hıyaneti vataniyeden dolayı fer’an zimethal olanların afları hak-kında kanun teklifi görüşülürken de konu-şmuştur. O, bu kanunla ikinci dereceden suçluların affedilmesine karşı çıkmıştır. Genel bir af ile İstiklal Mahkemeleri karar-larının yok sayılmak istenmesini eleştir-miştir. Halen faaliyette olan bu mahkeme-lerin toplum nezdinde itibarsızlaştırılacağı uyarısında bulunarak “İstiklâl mahkemele-rince dün mahkûm olanları affederseniz, o heyetlerin muhafazası hepimize elzem olan onların haysiyeti mâneviyeleri ne olur? Nü-fuz ve kudretleri nerede kalır? Böyle affı umuma şâmil kılmak için evvel emirde istiklâl mahkemelerinin faaliyetine hitam vermek, onları meclise getirmek, ondan sonra böyle bir af kanunu çıkarmak lâzım-dır” demiştir.

Süruri Bey, zamansız afların olumsuz so-nuçlar doğurabileceğine dikkati çekmiştir. Koçgiri olayları nedeni ile bölgeye gönderi-len heyetin incelemelerine devam ettiği bir dönemde genel affın bu incelemeleri de lü-zumsuz kılacağına değinerek “Af tuz gibi-dir, fazla verirsenez zehir olur” demiştir. O, konuşmasında affın Konya olayları ile sı-nırlı tutulmasını önermiştir. Bu vesile ile Konya ayaklanması sonrasında görevlendi-rilen hükümet kuvvetleri tarafından bazı taşkınlıkların yapıldığının inkâr olunama-yacak bir gerçek olduğunu da vurgulamış-tır. İsyanın liderlerinin zaten cezalarını çekmiş olduklarını da hatırlatmıştır. Konya olaylarının kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmiş olduğunu, unutulmasında kamu menfaati bulunduğunu söylemiştir.

Konya olaylarında istiklâl mahkemeleri dı-şında divanı harplerin de yargılama yap-mış olduğuna dikkati çekmiştir. Divanı harplerin İstiklal Mahkemeleri gibi adaleti olamayacaklarını dile getirmiştir. Konya’dan divanı harp kararıyla Vilayat-ı Şarkıye’ye sürgün edilenler arasında ma-sumların olabileceğine değinmiştir. Affın şimdilik bir tecrübe olmak üzere sadece Konya olaylarına katılanlarla sınırlı tutul-masını istemiştir. Ali Süruri Bey, bütün bunlara rağmen Konya isyanı için af öneri-sini Dahiliye ve Müdafaa-i Milliye Vekille-rinin meclise çağrılarak olumlu görüş be-lirtmeleri şartına bağlamıştır. Bu bakan-ların affın ülkenin iç siyasetinde, güvenlik meselelerinde olumsuz etkiler oluştura-cağı yönünde görüş belirtmeleri halinde ta-lebinden vazgeçebileceklerini dile getir-miştir.¹³⁶

Süruri Bey bu konuda Adliye Encümeni adına bir de takrir vermiştir. Takrirden af kanunu için önerilen 1. madde şöyledir; “Konya ve havalisi hâdisei isyanıyesinden dolayı istiklâl mahkemeleriyle mahakimi adliye ve divanı harblerce mahkûm veya maznun olan eşhas affedilmişlerdir, Ancak idam ve müebbet kürek cezalarıyla ve rüşvet

¹³⁴ ZC, 1. Devre, C. 3, 47. İçtima, 12 Ağustos 1920, 191-192.

¹³⁵ ZC, 1. Devre, C. 4, 62. İçtima, 9 Eylül 1920, 48.

¹³⁶ ZC, 1. Devre, C. 15, 129. İçtima, 17 Aralık 1921, 123-124.

cürümleriyle mahkûm veyahut faili asli olarak maznun olanlarla casusluk edenler ve halen memaliki ecnebiye ve bilâdı meşgulde bulunanlar bu aftan müstesnadırlar.”

¹³⁷

Encümen adına konuşan Kırşehir Milletvekili Müfit Efendi ve Adliye Vekili Refik Şevket Bey Ali Süruri Bey’i ve tavrini eleştirmişlerdir. Adliye vekili Refik Şevket Bey, isyanlarda faili asli olmayanların, ikinci dereceden ilgisi bulunanların af edilmelelerini uygun bulduklarını söylemiştir. Buna karşılık *“irtikâbı cürüm etmiş olanların kafasını kesmeliyiz”* demiştir. Görüşmeler neticesinde meclis genel kurulu Ali Süruri Bey’in tavrini reddetmiştir.¹³⁸

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü üzere Ali Süruri Bey divanı harpleri hukuk kurallarına riayet edilen mahkemeler olarak kabul etmemektedir. Bu yüzden buralarda verilen cezaların geçersizliği görülmüştür. Bu doğrultuda divanı harpçe giyaben idama mahkûm edilmiş olan mülâzimisani Faik Efendi’nin idam cezasının onaylanmaması yönünde görüş belirtmiştir. Yakalandığında yeniden yargılanması gerektiğini söylemiştir.¹³⁹

Ali Süruri yine başka bir af kanunu dolayısıyla yaptığı konuşmada tutukluların değil sadece mahkûmların affının söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Zira, tutukluların cezalarının kesinleşmemesi nedeni ile aflarından bahsedilemeyeceğine işaret etmiştir¹⁴⁰. Yine temyiz mahkemelerinin de tutukluluğu devam eden, kesin hüküm verilmemiş olanlar hakkında karar veremeyeceğini dile getirmiştir.¹⁴¹

Ali Süruri Bey Erzurum Mebusu Salih Efendi’nin İstiklal Mahkemesince mahkûm olan Kesinköprü ve Camiiagir karyeli Hasan ve Battal ağaların aflarına dair kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatasını dolayısıyla da söz almıştır. O, encümenin müracaatı

gerçekleşen mahkûmlar dışında affedilmeye uygun kişileri bilemediğini dile getirmiştir. Meclisin hükümete emir vererek affa layık olan kişilerin tamamını tespit ettirebileceğini bildirmiştir.¹⁴²

O’nun hukuk alanındaki konuşmalarından birisi de Dimitri kızı Temya’nın affı hakkında kanun lâyihası ve Adliye Encümeni mazbatasını dolayısıyla da söz almıştır. O konuşmasında menî müskirat kanununa muhalefetten ceza almış birisinin affedilmesinin kamuoyunda olumsuz etkileri olabileceğine, yanlış anlaşılmalara yol açabileceğine işaret etmiştir. Kanunda “af” ifadesinin geçmemesini, mahkemenin verdiği hükmün iptal edildiği şeklinde bir karar alınmasını önermiştir. Ayrıca ortada suç olmadığı için affın da söz konusu olamayacağına dikkati çekmiştir. Hatta bu düşüncelerini içeren bir de tavrini vermiştir O’nun önerisi meclis genel kurulunda kabul edilmiş ve af kelimesi metinden çıkarılmıştır.¹⁴³ Yine O, Bayburtlu Şeyh Eşref olayı nedeni ile önerilen af teklifine karşı çıkmış, *“kablelhüküm. af caiz değildir”* demiştir.¹⁴⁴

Amasya İstiklal Mahkemesi’nin müddeti sona erdiğinden dava dosyalarının normal mahkemelere dağıtılması hakkında kanun teklifi görüşülürken de söz almıştır. O, İstiklal Mahkemesinin dosyaları önce savcılığa göndermesini, savcılığın da evrakları inceleyerek ait olduğu mahkemeye sevk etmesini önermiştir.¹⁴⁵

Ali Süruri Merkez Kumandanı Nihat Paşa hakkında hazırlanan Adliye Encümeni mazbatasını dolayısıyla da söz almıştır. O, Adliye Encümeni’nin dosyayı incelerken sadece tahkikatta eksiklik olup olmadığına yönelmiş olduğunu, verilen kararın kanuna uygunluğuna bakmadığını söylemiştir. Bu açıdan da incelemesi ve görüş belirtmesi için encümene iade edilmesini önermiştir.¹⁴⁶

¹³⁷ ZC, 1. Dönem, C. 15, 129. İçtima, 17 Aralık 1921, 122.

¹³⁸ ZC, 1. Dönem, C. 15, 129. İçtima, 17 Aralık 1921, 124-127.

¹³⁹ ZC, 1. Dönem, C. 16, 147. İçtima, 19 Ocak 1922, 89.

¹⁴⁰ ZC, 1. Dönem, C. 16, 143. İçtima, 12 Ocak 1922, 24.

¹⁴¹ ZC, 1. Dönem, C. 16, 152. İçtima, 30 Ocak 1922, 185.

¹⁴² ZC, 1. Dönem, C. 18, 17. İçtima, 30 Mart 1922, 427.

¹⁴³ ZC, 1. Dönem, C. 19, 33. İçtima, 24 Nisan 1922, 365-368.

¹⁴⁴ ZC, 1. Dönem, C. 13, 97. İçtima, 20 Ekim 1921, 199.

¹⁴⁵ GCZ, 1. Dönem, C. 2, 141. İçtima, 7 Ocak 1922, 590.

¹⁴⁶ TBMM GCZ, 1. Dönem, C. 3, 78. İçtima, 22 Temmuz 1922, s. 566.

Ali Süruri'nin söz aldığı bir başka hukuki konu işgal esnasında Osmaniye Governör-lülüğü yapan Fransız Generalinin tercümanı Maraşlı İstepanoğlu Emil Petezyan'ın muhakemesinin teciline dair Heyeti Vekile kararı hakkındadır. Ali Süruri Efendi ilk müzakerelerde bu kişi için "tecili takibat" istenirken sonradan "takibattan feragat" talep edildiğine dikkati çekmiştir. O, bu son şeklin af anlamına geldiğine işaret ederek "*Herhangi bir şahsı maznun hakkında takibattan sarfı nazar etmek o şahıs hakkında affı kabul etmek demektir ve bu böyle bir aftır ki malumu âliniz herhangi bir mahkûmun metni kanunda ismi musarrah olmak şartıyla yapılacak af, affı hususi olduğu halde; kablel mahkûm bir şahsı maznunun takibattan vareste kalması için yapılacak kanun ona affı umumî hakkını bahşeder*" demiştir. O, meclisin böyle idari bir karar ile af anlamına gelen tecili takibat kararını veremeyeceğini, bunun kanuna uygun olmadığını ifade etmiştir. Hükümet siyaset gereği birkaç şahsın affını ilan edecekse çekinmeden, gizlemeden bunu meclise sunmasını ve bir maddelik kanun çıkarmak suretiyle meseleyi çözmesini önermiştir.¹⁴⁷

9.4. Ekonomik Meseleler

Ali Süruri ekonomik meselelerle de ilgilenmiştir. Bu çerçevede ihracatın teşvik edilmesinden yanadır. Bu sebeple ihracat rüsumu hakkındaki kanun layihası görüşülürken söz almıştır. İhraç edilecek halılardan alınan gümrük vergisinin tamamen kaldırılması ya da düşürülmesi görüşünü öne sürmüştür.¹⁴⁸ Bunun yanında yerli kumaş giyilmesini önermiştir. Yerli kumaş iktisası hakkında kanun lâyihası dolayısıyla yaptığı konuşmada yerli kumaş giyme mecburiyetinin getirilmesini ve giymeyenlerin cezalandırılması düşüncesini savunmuştur. Mecburiyet getirilince bunun uygulanmasını sağlayıcı müeyyidelere ihtiyaç olacağını dile getirmiştir. Ancak, ceza-

ların uygulanabilir ve olumlu sonuçlar verecek şekilde düzenlenmesi gerektiğine dikkati çekmiştir.¹⁴⁹

Ali Süruri Bey, aşarın teslise raptı hakkındaki kanunun teklifi görüşülürken de söz almıştır. Bu kanun aşar vergisinin 1913,1914, 1919 yılları aşar gelirinin ortalaması şeklinde belirlenmesine yöneliktir. Süruri Bey, kanunun adının "*1336 senesi aşarının teslise raptı hakkında kanun*" şeklinde değiştirilmesini önermiştir. Yedinci madde ile de vilayati şarkiye olarak görüldüğü vilayati müstahlasanın teslis usulünden istisnasını teklif etmiştir. Oralarda ihale bedelinin bu seneki gelirler dikkate alınarak mahalli idarelerce tespit edilmesini istemiştir.¹⁵⁰ O, aşar mültezimlerinden borçlarını ödeyenlerin ipotek edilmiş emlaklerinin ve tasarruf haklarının iadesine dair kanun teklifi sırasında söz almıştır. Konuşmasında "*faiz aranmaksızın iade olunur*" ibaresine açıklık getirilmesini istemiştir. Buradaki faizin hazineye intikal eden kadar ki faiz mi, yoksa hazineye intikalden sonraki faiz mi olduğunun belirtilmesini önermiştir.¹⁵¹

Tuz vergisinin artırılması hakkındaki kanun teklifinde de gördüğü eksikliklere işaret etmiştir. O, hazırlanan kanuna göre beyannameyi noksan verenlerin hiç vermeyenlere kıyasla mağdur edildikleri görüşündedir. Hiç beyanname vermeyen sadece iki misli vergi ödemekle kurtulduğu halde beyannamesini noksan yazanların iki misli vergi ödemelerinin istendiğine işaret etmiştir. O'na göre bu adaletsizliğin giderilmesi gerekir. Ali Süruri, tuz tüccar ve esnafının ellerinde bulunan tuzların miktarını düyunu umumiye idaresine bir hafta içerisinde bildirmeleri gerektiğine dair bir takrir de vermiştir. Bu takrir meclis genel kurulunda kabul edilmiştir.¹⁵² Sigara kâğıdı İnhisarına ve kibrit istihlak resminin artırılmasına dair kanun layihaları hakkında da 1 Ağustos 1921 tarihinde bir takrir vermiştir. Bu takrirden kibritin zaruri

¹⁴⁷ GCZ, 1. Devre, C. 3, 87. İctima, 19 Ağustos 1922, 649-650.

¹⁴⁸ ZC, 1. Devre, C. 4, 66. İctima, 16 Eylül 1920, 163.

¹⁴⁹ ZC, 1. Devre, C. 11, 41. İctima, 23 Haziran 1921, 26.

¹⁵⁰ ZC, 1. Devre, C. 3, 46. İctima, 10 Ağustos 1920, 183-184.

¹⁵¹ ZC, 1. Devre, C. 3, 57. İctima, 2 Eylül 1920, 475.

¹⁵² ZC, 1. Devre, C. 4, 71. İctima, 23 Eylül 1920, 312,313.

ihtiyaçlardan olması nedeni ile sigara kâğıdı ile kıyaslanamayacağını belirtmiştir. Sigara kâğıdının keyfi bir tüketim ürünü olduğunu ifade etmiştir. Kibritten sigara kâğıdı gibi vergi alınmasını içeren fıkraların ve hükümlerin yasadan çıkarılmasını önermiştir. Ancak bu tavrı meclis genel kurulunda kabul edilmemiştir.¹⁵³

Sonuç

Ali Surüri Rüştüye mezunu olmasına rağmen, sonradan kendisini hukuk alanında geliştirmeyi başarmıştır. Bu yüzden Adliye Vekilliğine aday olmuştur. İstiklal Mahkemesi üyeliğine de aday gösterilmiştir. Meclisin en faal milletvekilleri içerisinde yer alan Ali Süruri iki kanun teklifine imza vermiştir. Üç adet de soru önergesi sunarak hükümeti denetleme yetkisini kullanmıştır. Bununla birlikte O, mecliste en çok konuşan milletvekilleri arasındadır. Konuşmalarının önemli bir bölümü usul ve meclis içtüzüğü hakkındadır. Bunun dışında çok sayıda önerge vermiştir. Bu önergelerin önemli bir bölümü kanun tekliflerindeki kelime ve cümle değişiklikleri ile ilgilidir. O, hukukçu olması nedeni ile kelimelerin nüans farklarına varana kadar önemsemiş ve düzeltirmeye çalışmıştır.

Konuşmaları dikkate alındığında ekonomide ihracatın teşvik edilmesi, yerli kumaş giyilmesi ve fakir halkın korunması yönünde görüşler öne sürdüğü görülür. Hukuk alanında genel olarak affa karşıdır. Zamanlı afların olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dikkati çekmiş, tutukluların değil sadece mahkumların affının söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Genel bir af ile İstiklal Mahkemeleri kararlarının yok sayılmak istenmesini eleştirmiştir. Firarilerin ailelerinin cezalandırılmasına karşıdır. Bu durumun hukuken doğru olmadığına işaret etmiştir. Ona göre divanı harpler hukuk kurallarına riayet edilen mahkemeler değildir. Bu yüzden buralarda verilen cezalar geçersizdir.

Ali Süruri Birinci Grup üyesidir. Bu grup içerisinde söz sahibi vekillerdendir. Milletvekillerinin kuva-yı millie teşkilatı oluşturarak ülke savunmasına destek vermelerinden yanadır. Mustafa Kemal'e mareşellik rütbesi ile gazilik ünvanının verilmesi önerisinde bulunmuştur. Saltanatın kaldırılması sonrasında millet egemenliği siyasetine bağlı kalmıştır. Bu yüzden Afyonkarahisar milletvekili Hoca Şükrü Efendi'nin Hilafeti İslamiye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi başlıklı risalesini "muzır" bir yayın olarak değerlendirmiştir.

Mecliste birinci yıl Şeriye ve Evkaf Encümeni ile İrşat Encümeni'nde görev yapmıştır. Şeriye Encümeni'nin mazbata muharrirliğini de yürütmüştür. En çok görev yaptığı encümen ise Adliye Encümeni'dir. Bu encümende dört yıl boyunca çalışmıştır. Adliye Encümeninde de katiplik görevi yapmıştır. Bunun dışında Memurini Muhakemat ve Kanuni Esasi Encümenlerinde de çalışmıştır. Kanuni Esasi Encümeninin muharrirliğini ve başkanlığını da yapmıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi

Resmi Yayınlar ve Gazeteler

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 4. Devre, C.1

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), 1. Dönem, C.1-29.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ), 1. Dönem, C.1-4.

Yeşil Giresun Gazetesi

¹⁵³ ZC, 1. Devre, C. 11, 58. İctima, 1 Ağustos 1921, 390-391.

Tetkik Eserler

Atalay, Besim, (1962), “Ankara’da Bocalandığımız Günler”, *Yakın Tarihimiz Dergisi*, I, 33-34.

Atatürk, Mustafa Kemal, (1997), *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Çoker, Fahri, (1995), *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem 1919-1923*, C.III, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclis Vakfı Yayınları.

Demirel, Ahmet, (1995), *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tönük, Ali Süruri, (2013), *Yakın Tarihe Tanıklığım Atatürk- Bediüzzaman Görüşmesi*, (Haz. Niyazi Ünver), İstanbul: Hitabevi Yayınları

Tunaya, Tarık Zafer, (1952), *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (E.T. 28 Eylül 1920).